

INGLIZ TILINI O'QITISHDA GRAMMATIKANING O'RNI**Xaitova A'lohon Ilyosbek qizi**Andijon davlat texnika instituti
akademik litseyi ingliz tili fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: O'qituvchilar ingliz tili grammatikasini chuqur bilishlari kerak, chunki grammatika tilning asosi hisoblanadi. Qadimgi davrlarda barcha Rim va lotin o'qituvchilari grammatikadan keng foydalanganlar va 1800-yillarda grammatika ingliz tilining asosiga aylangan grammatika-tarjima usuli qo'llanila boshlandi. Grammatika barcha tillarda, shu jumladan barcha mamlakatlarda so'zlashadigan tillarda mavjud bo'lgan lingvistik tuzilishini tushunishni o'z ichiga oladi, shuningdek, so'zlarni qanday qilib to'g'ri ishlatishni bilishdan tashqari, ushbu tuzilmalar qanday ishlashini o'rganib, o'qituvchilar ulardan grammatik qoidalarni yodlashdan qiynalmasdan jummalarni tuzishda foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: grammatika, chet tillar, kommunikativ kompetentsiya, nutq tuzilishi, ko'nikmalar, jumlar, aloqa, til funktsiyalari.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida» 2021 yil 19 maydagi PQ-5117-son qaroriga muvofiq, shuningdek, xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qabul qilingan. Shunga asosan bugungi kunda chet tillarni o'rganish, xalqaro munosabatlarning yaxshilanib borishi, xalqlar o'rtasida o'zaro hamkorlikni tobora yo'lga qo'yilayotganligi fan-texnika, iqtisodiy, siyosiy, qishloq xo'jaligi, sport sohalarida yuz berayotgan yangiliklarning baham qurilayotganligi, savdo sotiq uchun katta imkoniyatlar yaratilayotganligi, kompyuter texnologiyasi, elektron pochtaning rivojlanib borayotganligi va hayotga tadbiiq etilayotganligi, ommaviy axborot vositalarining jahonda bo'layotgan turli xildagi axborotlarni xalq ommasiga tezlik

bilan yetkazayotganligi kabi qator faktorlar tillararo so'z almashinuv jarayonini, aniqrog'i, bir tildagi so'zning ikkinchi bir tilga o'tilishini tobora tezlashtirmoqda. Bunga ingliz tilidan turli davrlarda o'zbek tiliga o'tib qolgan so'zlarni misol qilib ko'rsatsa bo'ladi.

Yozma va nutqda malakali so'zlashuvchi bo'lishni istagan o'quvchilar grammatikani tushunishlari kerak. Grammatikani o'qitish o'quvchilarga qiyinroq fanlarni tushunishga yordam beradi va ularning fikrlarini aniq etkazishlari uchun zamin yaratadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'quvchilarga aniq va aniq muloqotni ta'minlash ko'nikmalarini berish, grammatikani o'qitish ularga yanada ishonchli ma'ruzachi va yozuvchi bo'lishga yordam beradi. Shuningdek, grammatika so'zlarni qanday qilib to'g'ri ishlatishni bilishdan tashqari, barcha tillarda, hatto o'z millatimizda so'zlashadigan til xususiyatlarini tushunishni ham o'z ichiga oladi. O'quvchilar ushbu xususiyatlarning qanday ishlashini tushunganlaridan so'ng, ularni jins va mavzu-fe'l kelishuvi kabi grammatik cheklovlarni eslashdan tashvishlanmasdan jummalarni tuzishda qo'llashlari mumkin. O'quvchilar ushbu ko'rsatmalarni tushunganlarida, ular kitoblardan ovoz chiqarib o'qiydimi yoki televizorda ingliz tilida gaplashadimi, boshqa odamlar nima deyayotganini tushunishlari osonroq bo'ladi. Dastlabki bir necha yil ichida kommunikativ kompetentsiya ba'zi tadqiqotchilar va amaliyotchilar ongida grammatik aniqlikka e'tibor bermaslik bilan sinonimga aylanadi; va ikkinchi tilni o'rganuvchilar, agar ular grammatik aniqligi nisbatan past bo'lsa ham, o'z ma'nosini tinglovchiga etkazsalar, kommunikativ hisoblanadi. Omaggio (1986) ta'kidlaganidek, kommunikativ kompetentsiya so'zi ko'pincha tildan foydalanish qoidalari bilan bog'liq bilim yoki qobiliyatni ifodalash uchun ishlatiladi, grammatik (yoki lingvistik) kompetentsiya atamasi ko'pincha grammatik qoidalarga murojaat qilish uchun ishlatiladi. Darsda grammatika ta'limidan ikkinchi tilni o'qitishga e'tibor qarata boshladi. Dars til funktsiyalari va kommunikativ faoliyatga e'tibor qaratdi. Ba'zi o'qituvchilarga grammatikani o'rgatishlariga to'sqinlik qiladilar. Biroq, bir guruh

tadqiqotchilar orasida o'rtacha tendentsiya kuzatildi. Ular endi kommunikativ kompetentsiyani grammatik kompetentsiyadan farq qilmaydi, balki korporativ grammatik kompetentsiyani kommunikativ kompetentsiyaning bir qismi deb bilishadi. Masalan, Canale and Svain (1980) kommunikativ kompetentsiyani grammatik kompetentsiya, sotsiolingvistik kompetentsiya, og'zaki kompetentsiya va strategik kompetentsiyadan iborat deb ta'riflagan. Bundan tashqari, Uilkins (1976) til ta'limotlari lingvistik kompetentsiyani e'tiborsiz qoldirmasligini ta'minlashga intildi. Tuzilmalar maqsadga erishish vositasini beradi va bu maqsad muloqotdir. Shuningdek, u tilning grammatik tizimlari haqidagi bilimlarimiz til o'rganishni til funktsiyalari va tushunchalariga qaraganda tizimli ravishda tuzish vositasini berishini ta'kidlaydi. Ikkinchi tilni tizimli ravishda o'qitish maqsadida kommunikativ kompetentsiyaning pragmatik jihatlari ravonlik, aniqlik va izchillik o'rtasidagi muvozanatga alternativa sifatida emas, balki grammatik kompetentsiyani to'ldiruvchi sifatida qaralishi kerak. Bundan tashqari, grammatik kompetentsiya talabalarning samarali ko'nikmalarini rivojlantirishga hissa qo'shishi mumkin, chunki grammatika til qonunlarining tavsifini tashkil etadi, bu o'quvchilarga ko'plab potentsial original jumalarni yaratish vositalarini taqdim etishi mumkin. Grammatikani o'rgatish yoki o'rgatmaslik haqidagi munozaradan so'ng, endi asosiy masala grammatik bilimlarning ahamiyati emas, balki uni qanday o'qitishni yaxshiroq tushunish edi. Ikkinchi masalaga kelsak, grammatikani qanday o'rgatish bo'yicha uchta yondashuv mavjud, ya'ni deduktiv, induktiv va kognitiv takomillashtirish. Ushbu uchta yondashuv ko'p jihatdan o'quvchilarga taqdim etilgan grammatik elementlarning grammatika tizimida qanchalik asoslanganligiga qarab o'ziga xos joylarga ega. Savol qaysi birini tanlashda emas, balki uchta yondashuv qanchalik yaxshi birlashtirilganligida. Bizning vazifamiz qaysi grammatik elementlar qaysi yondashuvlarga mos kelishini aniqlash uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazishdir. Bu, albatta, turli kontekst va vaziyatlarga bog'liq. O'qituvchilar har doim barcha o'quvchilar ona tilida so'zlashuvchilar kabi ravon gapirishni orzu qiladigan kursni boshlashadi, ammo o'qituvchilar boshqa ko'nikmalar haqida hech qachon o'ylamagan. Dunyodagi har qanday tilni o'zlashtirish uchun siz to'rtta ko'nikmalarni

o'rganishingiz kerak, ular (tinglash, gapirish, o'qish va yozish). Qabul qilish qobiliyatlari o'qish va tinglash, ishlab chiqarish qobiliyatlari esa gapirish va yozishdir. Ushbu ko'nikmalar zarur bo'lganligi sababli, o'qituvchilar ularni mashq qilishlari kerak, ayniqsa yozish, bu juda murakkab mahorat talab etadi. Yozish strukturani, ya'ni grammatikani o'z ichiga oladi. O'quvchilar bir xil savolni qayta-qayta berishadi. Bu erda o'quvchiga tilni tushunishga yordam beradigan grammatikaning roli keladi, chunki lug'atning ko'p qismi grammatikada ishlatiladi (zamonlar, nutq qismlari ... va hokazo.). O'qituvchilar ingliz tili grammatikasini chuqur bilishlari kerak, chunki grammatika tilning asosi hisoblanadi. Qadimgi davrlarda barcha Rim va lotin o'qituvchilari grammatikadan keng foydalanganlar va 1800-yillarda grammatika ingliz tilining asosiga aylangan grammatika-tarjima usuli qo'llanila boshlandi. O'qituvchilar turli zamonlar orqali tilga ta'sir o'tkazish, shuningdek, har bir zamon qanday ishlatilishini batafsil tushuntirish orqali o'quvchining til haqidagi tushunchasini rivojlantirishlari kerak. Yangi boshlanuvchilar bilan muomala qilganda, o'qituvchi ravonlik emas, aniqlik elementiga e'tibor qaratish kerak, chunki ravonlikka vaqt o'tishi bilan erishish mumkin, ammo aniqlik juda ko'p amaliyotni talab qiladi.

XULOSA

O'quvchilar grammatika qoidalaridan zerikishlari mumkin, shuning uchun o'qituvchilar ularni ma'lumot bilan jihozlash uchun turli usul va vositalardan foydalanishlari mumkin. Buni o'yinlar, yuz ifodalari va imo-ishoralar, taxmin qilish vaqtlari yoki hatto viktorinalar va blokli imtihonlar orqali amalga oshirish mumkin. O'qituvchi grammatika qoidalari bilan qurollangan bo'lsa, o'quvchilar o'zlarini ishonchli manbadan o'rganayotganlarini bilganlari uchun o'zlarini qulay his qilishadi, lekin o'qituvchi tilda xato qila boshlaganda, o'quvchilar savollar berishadi va o'zlarini ishonchsiz his qilishadi. Agar o'qituvchi o'z tilini yaxshi bilsa va uning aql-idrokiga ishonsa, u bolalarga yoki hatto kattalarga dars beradimi, bu uning o'quvchilari va o'zi uchun til o'qituvchisi sifatida katta ahamiyatga ega bo'ladi. Ikkala soha ham undan aniq, malakali va qobiliyatli bo'lishini talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Canale, M. va Svayn, M. (1980) ikkinchi tilni o'qitish va sinovdan o'tkazishda kommunikativ yondashuvlarning nazariy asoslari. Amaliy Tilshunoslik 1 (1), 1-47.
2. Omaggio xadli A. (1986) kontekstda tilni o'rgatish.
3. Jeyms Li, Bill VanPatten-Kommunikativ Tillarni O'qitishni Amalga Oshirish, Ikkinchi Nashr(Makgrou-Xill Chet Tilidagi Professional Seriyalar) (2003, Makgrou-Xill Ta'limi
4. Uilkins, D. (1976). Shartli syllabuses. Oksford: Oksford Universiteti Matbuoti.
doi:10.1037/11193-000
5. <https://theteachingcouple.com/the-importance-of-teaching-grammar/>